

HRADIŠTKO U SADSKÉ, okr. Nymburk, Středočeský kraj

Zaniklá středověká ves Lhota na Kří

14. století

Význam: Zaniklá středověká ves s tvrzištěm v areálu někdejšího knížecího loveckého hvozdu.

Historie: Když r. 1124 putoval přes přemyslovské knížectví bavorský biskup a pozdější světec Ota na jednu ze svých misijních cest k tehdy ještě pohanským Pomořanům, přijal jej kníže Vladislav I. na svém loveckém dvorci v Sadské. Jeho okolí bylo tehdy tvořeno převážně loukami a křovinami a chybělo zde výraznější osídlení. Přestože Sadská leží v jinak úrodném Polabí, tvoří zdejší půdy tzv. váte pisky, které nejsou zemědělsky příliš výnosné. Vznikla tu tak vnitřní periferie v rámci raně středověké sídelní oblasti, která zůstala neosídlena až do poloviny 14. století (podobný areál, který Přemyslovci rovněž rádi využívali k loveckým radovánkám, se nacházel v dnešních křivoklátských lesích okolo Zbečna).

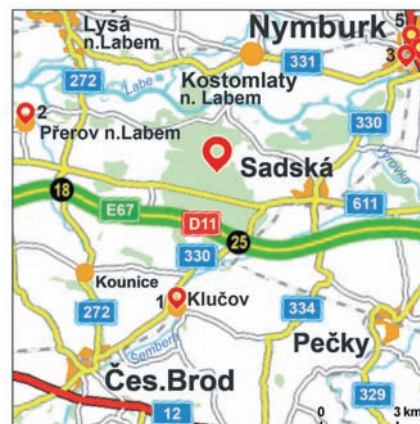
Někdy na počátku 50. let 14. století získal tuto oblast tehdejší držitel poděbradského panství Boček z Kunštátu a během několika let zde uskutečnil ambiciózní podnikatelský záměr, když někdejší panovnický hvozď rozparceloval pro pět nově založených *vesnic návesního typu. Objevila se pětice Lhot – Písková, Přední, Vrbová, Kostelní a Lhota na Kří. První čtveřici sídel nalezneme i na současných mapách, zato v místech Lhoty na Kří, která svým názvem upomíná na místní křovinatý porost, zůstal na současné mapě pouze rozsáhlý lesní komplex, který převzal její jméno – jedná se o hrabalovské Kersko.

Lhota na Kří se nedokázala nikdy plně rozvinout a sídelní aktivity na tomto místě zanikly zhruba po dvou generacích. Tak jako v jiných případech (→Praha–Újezd nad Lesy, →Davle, →Drnek) se na neúspěchu

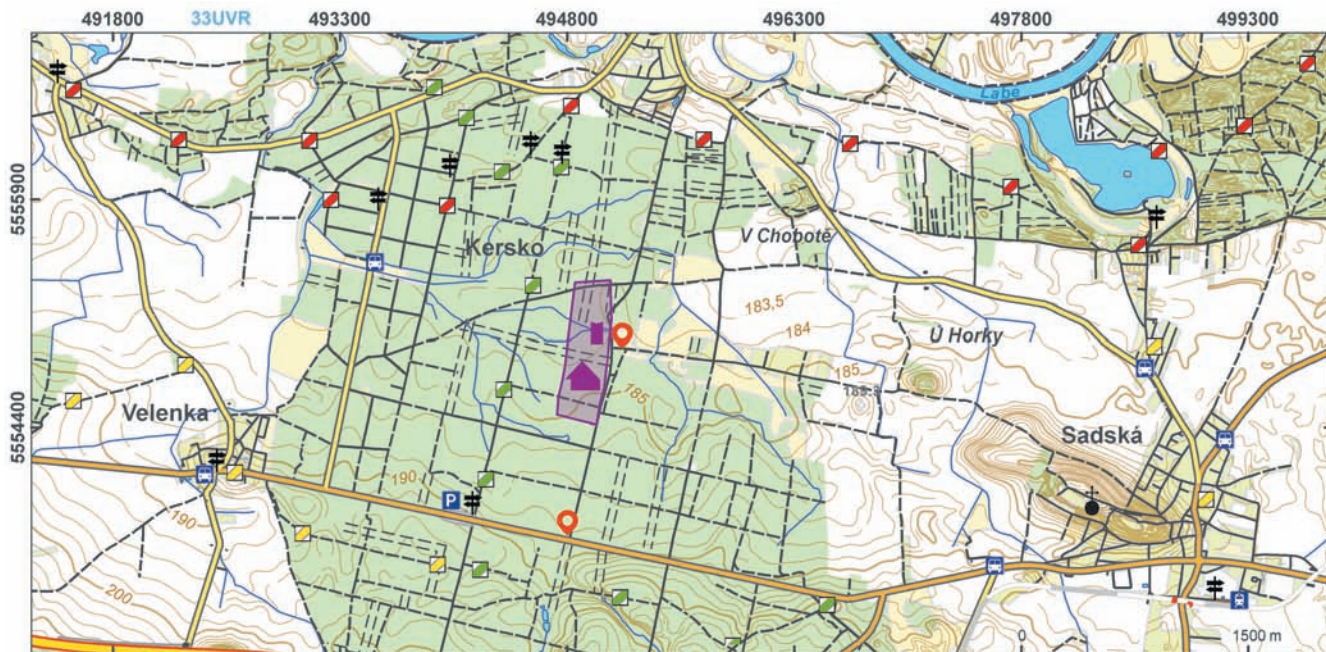

↑ Panoramatický snímek tvrziště se všemi podstatnými prvky tvrže typu motte: vnějším valem, vodním příkopem a středovým pahorkem („hroudou“), na kterém stála útočištná věž. Foto Z. Kačerová, 2013.

□ Plán lokality podle Klír 2014; upravil J. Hasil s využitím LLS snímku.

tohoto založení podepsala patrně celá řada důvodů; za stěžejní lze v tomto případě pokládat právě nevhodné půdní podmínky. Přesto však dokážeme v poměrně přesných konturách rekonstruovat původní rozsah *lokátorova záměru.

V severovýchodní části vsi stál hospodářský dvůr s tvrzí typu *motte. Tento pojem pochází z francouzštiny a označuje „hroudu“, což je v případě těchto drobných tvrzí velmi přílehavé pojmenování. Podobně jako jinde v Evropě, od západní Francie po východní Polsko, je totiž jediným reliktem, který v terénu po těchto stavbách zbývá, okrouhlý násep (zpravidla obroubený suchým či vodním příkopem) o průměru několika málo metrů – jedním slovem „hrouda“ hlíny. Důvodem pro takovéto stavby nejspíše byla absence přirozených

vyvýšenin v daném místě. Po obvodu umělého pahorku stála zpravidla palisáda a uprostřed se tyčila nevysoká dřevěná či kamenná věž, v některých případech podsklepená. Ta však pro své miniaturní vnitřní prostory rozhodně nemohla sloužit rezidenčním funkcím (ty je třeba klást do areálu přilehlého dvora – viz např. → Jedoměřice) a byla využívána zřejmě pouze jako místo posledního útočiště v případě ohrožení.

Subtilnost a nenáročnost tohoto typu opevnění na první pohled výrazně kontrastuje s mohutnými fortifikacemi pravěkých a raně středověkých *hradišť i s kamennými hradbami soudobých *hradů, takže o reálné bojové hodnotě těchto objektů lze úspěšně pochybovat. Účinné se mohly uplatnit nejvýše v tzv. drobné válce, jejíž charakter byl svou podstatou spí-

še kriminální než skutečně válečný. Přesto však v rámci oblasti rozšíření těchto tvrzí můžeme napočítat tisíce podobných objektů. Jednalo se tedy o masový jev, pro který je příznačné, že v konkrétních regionech Evropy nastupoval rámcově v období, kdy vznikala soukromý vlastnický vztah k půdě – v Čechách tedy v průběhu 13. století, v západní Evropě až o několik století dříve. Vybudování podobné stavby tak patrně mělo i významný, snad až převážně symbolický rozměr, neboť zřejmě vyjadřovalo vyšší sociální status drobného šlechtice.

Popis: Areál zaniklé vesnice Lhota na Kří se nachází v lužním smíšeném lese severně od silnice z Velenky do Sadské, přibližně na úrovni filmaři oblíbeného motorestu Kersko. Asi po 800 m chůze se západně od lesní

cesty začnou objevovat více i méně zřetelné relikty jednotlivých usedlostí (lépe viditelné a interpretovatelné případy jsou označeny písmenem **A**), které se shlukují do dvou severojižních pásů okolo bývalé návsi (**B**). Pozůstatky usedlostí mají podobu *konvexních objektů, které vznikly zřícením staveb (domů, chlévů, stodol) postavených buď zcela z kamene, nebo na kamenné podezdívce. Prohláklé (*konkávni) objekty mohou být reliktem sklepů, příp. dalších druhů zahloubených objektů, např. studní.

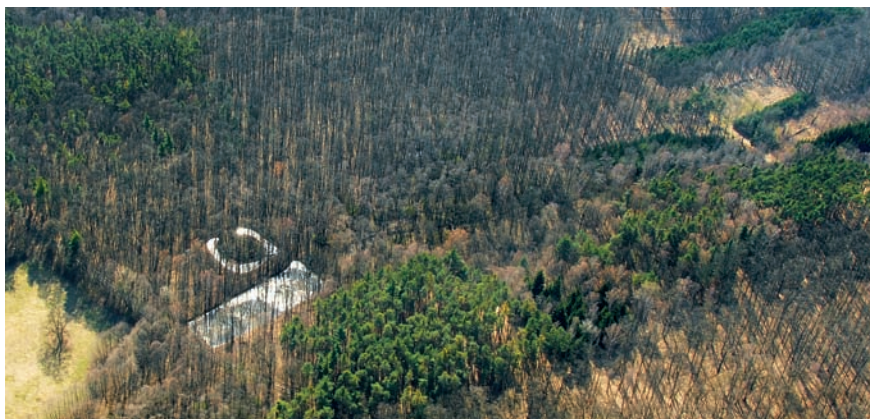
Centrální prostor vesnice tvořila přes 700 m dlouhá a téměř 100 m široká severojižně orientovaná náves, po jejíchž obou stranách mohlo být rozměřeno přibližně pět desítek parcel o šířce asi 25–30 m, které představovaly základní sídelní jednotky vsi. Jádrem parcely byl víceprostorový, standardně tříprostorový *dům, přiléhající zpravidla štítovou stranou k prostoru návsi. Parcela byla ohrazena a v její čelní části se většinou nacházely další hospodářské objekty. Zadní část sloužila jako zahrada a dále od centra vsi na jednotlivé parcely radiálně navazovaly pásy polí (*plužiny).

Podle velikosti lokality lze odhadnout, že vesnici tvořilo (mělo tvořit) 35–50 usedlostí. Na rozdíl od jiných zaniklých středověkých vesnic, které uvádí tato publikace (např. →Drnek, →Praha–Újezd nad Lesy), pozůstatky zástavby nevytvářejí ucelené jádro, takže je na místě uvažovat o tom, zda všechny parcely vůbec kdy byly zastavěny. Viditelnost archeologických reliktů a jejich „čitelnost“ je v případě této lokality řádově nižší.

Po asi 1400 m chůze od hlavní silnice se před zraky návštěvníka objeví již nepřehlédnutelná dominanta celé

↑ Letecký snímek tvrziště a rybníčku Káň z časného jara ukazuje, nakolik výhodné je navštívit lokalitu v době vegetačního klidu. Foto M. Gajda, 2008.

↓ Boj o tvrz typu motte zachycený na tapiserii z Bayeux (11. století). Tapisérie zobrazuje charakteristickou zemní stavbu (val okolo vnější hrany příkopu, příkop samotný a centrální návrší) a dřevěnou zástavbu (branku na přístupové cestě k tvrzi, obvodovou palisádu a věžovitou stavbu). Podle Hinz 1981.

lokality, pozůstatky hospodářského dvora (E) s vodním *tvrzištěm typu motte (C), jehož příkop dnes napájí přilehlý rybníček Káň (D). Tvrziště má tvar čtverce se zaoblenými rohy a rozměry cca 40 × 40 m. Pahorek, na kterém stávala věž je spíše kruhový a jeho průměr dosahuje zhruba 20 m. [jh]

Literatura: Klír 2008, 2014.

Navigační bod: N 50°08'06.41", E 14°55'38.71" (odbočka ze silnice); N 50°08'47.54", E 14°55'52.60" (vstup od východu).

Přístup: Z doporučeného místa parkování u rozcestníku „Kersko-motorest“ asi 500 m po silnici č. 611 směrem na Sadskou a vlevo po lesní cestě k tvrzišti u rybníčku Káň.

Rizika: Lokalitu je lépe navštívit v době vegetačního klidu (listopad až duben), kdy jsou reliktu snáze viditelné.

Okolí: [1] Klučov u Českého Brodu (KO), raně středověké hradiště: N 50°05'53.42", E 14°54'33.53" (5,7 km).

[2] Přerov nad Labem (NB), Polabské národopisné muzeum: N 50°09'38.55", E 14°49'28.09" (7,7 km).

[3] Nymburk (NB), odkryté základy sladovny ze 16. století: N 50°11'09.35", E 15°02'23.39" (8,9 km).

[4] →Nymburk (NB), rekonstrukce pravěké mohyly (9,2 km).

[5] Nymburk (NB), cihlové opevnění města z první poloviny 14. století: N 50°11'11.86", E 15°02'43.53" (9,3 km).

Archeologický atlas Čech

Vybrané památky od pravěku do 20. století

Archaeological Atlas of Bohemia

Selected sites from prehistory to the 20th century

Martin Kuna

a kolektiv:

Alžběta Danielisová, Dagmar Dreslerová, Jan Hasil,
Josef Hložek, Michaela Langová, Jan Mařík,
David Novák, Čeněk Čišecký, Zuzana Kačerová,
Eva Čepeláková, Judita Korteová, Dana Křivánková,
Petra Maříková Vlčková, Zdeněk Mazač, Jitka Říhová

Překlad resumé David J. Gaul

Revize překladu Zuzana Maritzová, Petra Maříková Vlčková

Vydal

Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i.,

Letenská 4, 118 01 Praha 1

a

Nakladatelství Academia, Středisko společných činností

AV ČR, v. v. i., Vodičkova 40, 110 00 Praha 1,

s podporou programu NAKI Ministerstva kultury ČR

Redakce neperiodických tisků

(Archeologický ústav AV ČR, Praha) Filip Laval

Fotografie na obálce Zuzana Kačerová

Logo AMČR Petr Kincl

Obálka, grafická úprava, sazba a zlom Zdeněk Mazač

Tisk Těšínská tiskárna, a.s.,

Štefánikova 1828/2, 737 01 Český Těšín

Vydání druhé, 2015

Ediční číslo 11779

ISBN 978-80-87365-82-3 (Archeologický ústav AV ČR, Praha)

ISBN 978-80-200-2526-5 (Academia)

Objednávky – Orders – Bestellungen:

Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i.,

Letenská 4, 118 01 Praha 1, Česká republika

Fax: +420 257532288, knihovna@arup.cas.cz

Knihu můžete zakoupit v síti knihkupectví Academia,

na www.academiaknihy.cz nebo v knihovně

Archeologického ústavu AV ČR v Praze.